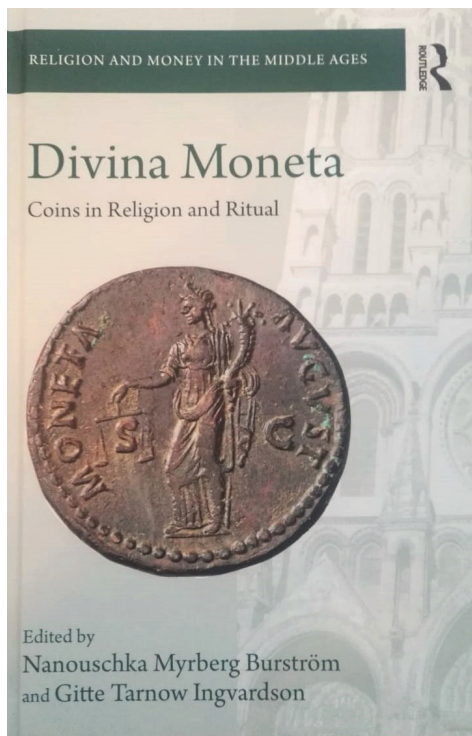

Tuukka Talvio

Rahoista ja uskonasioista

Divina Moneta: Coins in Religion and Ritual. Nanouschka Myrberg Burström & Gitte Tarnow Ingvardson (toim.) Religion and Money in the Middle Ages 2. Routledge: London & New York 2018. 257 s.

Kirjan lähtökohtana on ollut kansainvälisessä numismaattisessa kongressissa Taorminassa vuonna 2015 pidetty pyöreän pöydän sessio, jonka kirjan toimittajat järjestivät. Pyöreän pöydän keskustelujen tarkoitus oli saattaa yhteen tutkijoita, joita kiinnostavat rahojen liittyminen uskontoon ja uskomuksiin. Julkaisu kuuluu Oslon yliopiston numismatiikan professorin Svein H. Gullbekkin ja Durhamin yliopiston keskiajan historian professorin Giles E. M. Gasperin toimittamaan sarjaan, jonka aloitti *Money and the Church in Medieval Europe* (2015).

Kirjan kolmetoista artikkelia on jaettu, välillä hieman keinotekoisesti, kolmeen osaan, joista ensimmäinen on ”Money and rituals in practice”. Niitä edeltää Myrberg Burströmin johdanto ”Faith and ritual materialised: Coin finds in religious contexts”. Lukija voi siitä saada käsityksen, että kirja käsittelee ensisijaisesti rahalöytöjä ja muuta arkeologista aineistoa. Koska taustalla on ollut kerran kuudessa vuodessa järjestettävä numismatiikan alan keskeinen kongressi, on luonnollista, että useiden osanottajien lähtökohtana ovat olleet rahahistoriaan liittyvät kysymykset.

Ensimmäiset kaksi artikkelia käsittelevät kelttiläisiä rahalöytöjä. David Wigg-Wolfin ”Death by deposition? Coins and ritual in the late Iron Age and early Roman transition in northern Gaul” pohtii kelt-

tiläisten rahojen kuva-aiheiden ongelmallisuutta – kysehän on yleensä kreikkalaisten esikuvien jäljitelmistä, mutta usein hyvin muuntuneessa muodossa – ja hän kirjoittaa myös löydöissä esiintyvistä rahoista, jotka näyttäisivät olevan ”tapettuja” sen sijaan, että niitä olisi vain hieman leikattu (*chop-mark*) aitouden tarkistamiseksi.

Michael Nick, ”The impact of coinage on ritual offerings during the late Iron Age (c. 250–25/15 BC)”, toteaa, että rahan käyttö alkoi Alppien pohjoispuolisessa Euroopassa 200-luvun puolivälissä eKr., jonka jälkeen rahat hitaasti yleistivät uhrilahjoina ja asteittain korvasivat muut uhriesineet. Hän lisää kirjoituksen lopussa, että tähän vaikuttivat erityisesti 200-luvun jälkipuolella ja 100-luvulla eKr. käyttöön tulleet epäjaloista metalleista valmistetut rahat. Pääosa kirjoituksesta esittelee La Tène -ajan keskijä myöhäisvaiheen uhripaikkoja. Erityistä huomiota saavat kelttien kultauhrit, joihin usein kuului kaularenkaita (*torques*). Niiden kuvia esiintyy myös kelttiläisissä ns. sateenkaarirahoissa. (Kuriositeettina voi mainita, että yksi tällainen raha luvattiin Turun akatemian kokoelmaan 1770-luvulla, mutta sitä ei koskaan saatu. Rahatyypin nimi johtuu uskomuksesta, että sateenkaaret osoittivat aarteiden kätköpaikkoja).

Kolmannessa artikkelissa siirrytään jo kristilliseen aikaan. Claudia Perassin kirjoituksen ”Coins and baptism in Late Antiquity: Written sources and numismatic evidence reconsidered” aiheena on rahojen rooli aikakauden kastamisrituaaleissa, mutta siinä sivutaan myös rahojen käyttöä amuletteina. Kirjoitus vaikuttaa hajanaiselta, etenkin kun aineistona ovat suhteellisen pienet löydöt laajalta alueelta (Malta, Krim, Milano, Piacenza, Trier).

Richard Kelleherin ”Pilgrims, pennies and the ploughzone: Folded coins in medieval Britain” kuuluu kirjan kiinnostavimpiin teksteihin. Viljelyn mainitseminen otsikossa johtuu siitä, että aineistona ovat paljolti detektorilöydöt, joista suurin osa yleensä on peräisin pelloilta. Kirjoituksen ai-

heena on käytäntö, joka on mielenkiintoinen myös Suomen kannalta, rahojen taittaminen kahtia. Kelleherillä on tukenaan runsas kirjallinen aineisto keskiajan Englannista, ja siitä käy selvästi ilmi, että taittamisessa oli kyse tavasta uhrata rahoja turmelemalla ne. Viikinkiajan pohjolassa rahan arvo perustui ensisijaisesti sen metalliin, mutta ilmeisesti rahan turmelemiseen esineenä saattoi täälläkin liittyä tietty merkitys: sain 1993 nähdäkseni Liedon Aittamäen kalmistosta löydetyt kahtia taitetun itämaisen rahan, joka toi mieleen rautakautisten hautalöytöjen taitetut miekat. Taivutettuja rahoja on myös maamme keskiaikaisissa löydöissä, kuten Frida Ehrnstenin valmistumassa olevasta tutkimuksesta ilmenee.

Ceri Houlbrook aloittaa kirjoituksensa ”Why money does grow on trees. The British coin-tree custom” toteamalla, että ”The coin is the doyen of ritual deposits”. Myöhemmin hän lisää (kuten myös M. Nick) tämän johtuvan osaltaan siitä, että saatavilla on yleensä ollut myös hyvin vähäarvoisia rahoja, jotka ovat sopivaa materiaalia sekundaariseen käyttöön. Kirjoituksessa käsitelty ”rahapuut” ovat puita, joihin on tehty viiltoja ja niihin on taottu tai muuten tungettu rahoja. Yhdessä puussa voi olla tuhansia rahoja. Tapa on edelleen ilmeisen elinvoimainen. Houlbrookin mukaan se on dokumentoitu jo 1700-luvulla, ja kuningatar Victoriakin mainitsee päiväkirjassaan osallistuneensa seurueensa kanssa rahapuun täydentämiseen Skotlannissa 1877. Kunin-gattarelle oli kerrottu, että tämän käytännön uskottiin auttavan mm. mielenterveysongelmiin. Tapa tunkea rahoja puuraken-teissa (kuten lattiassa tai pöytälevyssä) oleviin rakoihin tunnetaan Suomestakin, mutta sitä ei liene lähemmin dokumentoitu. (Sana ”rahapuu” yhdistetään meillä yleensä 1900-luvun jälkipuolen rahoissa kuvattuun mäntyyn, jonka uskottiin esittävän milloin mitäkin isoa vanhaa puuta jollain tietyllä paikkakunnalla.)

Toisen osan, "Coins as secular and sacred objects", aloittaa Helle W. Horsnæs, "Coins and non-coins. The use and meaning of Roman coins in religious contexts outside the Empire". Kirjoituksen alussa viitataan F. Kemmersin ja N. Myrberg Burströmin artikkeliin "Rethinking numismatics: the archaeology of coins" (*Archaeological Dialogues* 2011(2), 87–88), jonka tekijät haluavat "palauttaa rahat arkeologiseen diskurssiin". Heidän mukaansa rahojen tutkimista pidettiin aikanaan niin hyvänä harjoituksena myös arkeologeille, että numismaatikko C. J. Thomsen (1788–1865) sai tehtäväkseen järjestää Tanskan kansallismuseon esihistorialliset kokoelmat. Näin syntyi jako kivi-, pronssi- ja rautakauteen. Sittemmin arkeologia on kehittynyt jatkuvasti, kun taas numismatiikan kirjoittajat näkevät taantuneen deskriptiiviseksi erityisalaksi. Miksi näin on tapahtunut? Vastaus on nähdäkseni yksinkertainen: esimerkiksi Suomen museolaitoksessa on tätä nykyä yksi ainoa numismaatikon virka. Horsnæsin erikoisalaa ovat Tanskasta löydetty roomalaiset rahat. Hän keskittyy kirjoituksessaan esittelemään kahden hyvin huomattavaa, mutta varsin erilaista löytökompleksia. Illerupin aselöydössä oli noin 400 uhrattua kilpeä ja 200 roomalaista miekkaa sekä mm. 199 rahaa, joista suurin osa oli denaareita ajalta 64–188. Gudme puolestaan oli uskonnollinen ja hallinnollinen keskus, jonka alueelta on saatu talteen useita kätköjä ja muita löytöjä, joihin sisältyy yli tuhat roomalaista rahaa.

Anna Gannon on otsikoinut kirjoituksensa "Firmly I believe and truly. Religious iconography on early Anglo-Saxon coins". Hän käsittelee varhaisten, 600–700-luvuilla lyötyjen anglosaksisten hopeapenninkien (*sceattas*) uskonnollista ikonografiaa ja erityisesti Kristuksen ja Marian kuvia sekä Agnus Dei -aiheita. Sceatta-rahoiden kuva-aineisto on kuitenkin niin monipuolinen, ettei asiaan perehtymätön voi ottaa siihen liittyviin yksityiskohtiin kantaa lyhyen kirjoituksen ja sen melko vähäisen kuvituksen perusteella.

Rory Naismith on nykyään anglosaksisen numismatiikan johtavia tuntijoita. Lähtökohtana hänen kirjoituksellaan "Pecuniary profanities? Money, Christianity and demonstrative giving in the early Middle Ages" on Rooman Forumilta 1883 löydetty pääosin englantilaisista rahoista koostuva kätkö, jonka Naismith päättelee alkuaan olleen paavi Marinus II:lle (k. 946) osoitettu Englannin kirkon rahalahetys. (Paavin nimi mainitaan löytöön kuuluvassa hopeakilvessä.) Kuten otsikostakin ilmenee, Naismith käsittelee aihetta kuitenkin laajemmin, viitaten niin kirkkohistoriaan kuin esim. *Beowulfissa* kuvattuihin lahjakäytäntöihin. Kirjoitus kuuluu niteen kiinnostavimpiin.

Martin Allen, "Coins and the Church in medieval England. Votive and economic functions of money in religious contexts", käsittelee rahan antamista pyhimysten alttareille tai pyhänjäännöslippaisiin. Asiasta on Englannissa keskiajalle ulottuvaa historiallista tietoa erityisesti varkaustapauksia koskevien kirjallisten lähteiden takia. Lähteistä käy ilmi myös rahamäärien vaihtelu taloudellisen tilanteen mukaan.

Lucia Travainin aiheena on "Sacra Moneta. Mints and divinity: Purity, miracles and powers". Milanon yliopistossa vaikuttava Travaini on julkaissut useita teoksia keskiajan rahahistoriasta. Hän käsittelee kirjoituksessaan monenlaisia rahapajojen varhaishistoriaan liittyviä kysymyksiä, sillä latinan rahaa merkitsevä sana *moneta*, samoin kuin viime kädessä myös englannin *money* ja mm. ruotsin *mynt*, juontavat alkunsa siitä, että muinaisen Rooman rahapaja sijaitsi Juno Monetan temppelin yhteydessä Capitoliumkukkulalla. Keskiajalta lähtien Euroopan rahapajoista on runsaasti kirjallista tietoa ja myös kuva-aineistoa.

Kirjan kolmannen osan, "The value and worth of offering" aloittaa Fleur Kemmersin "Worthless? The practice of depositing counterfeit coins in Roman votive contexts". Kemmersin lähtökohta on varsin vetävä: kun kirkkoissa kerätään kolehtia,

mukaan päätyy myös rahan näköisiä esineitä nappeja myöten, koska ihmisten ei sovi olla antamatta jotakin. Roomalaisajalta tunnetaan uhrilöytöjä, joita voidaan verrata kolehtirahoihin, ja niiden joukossa on usein väärennöksiä. Osa väärennöksistä on Kemmersin mukaan niin poikkeavia tyyliltään, että hän esittää niiden edustaneen ”subversiivista” valuutaa, jolla haluttiin korostaa tiettyä roomalaisista (valloittajista) poikkeavaa kollektiivista identiteettiä. Ajatus on kiinnostava, mutta vertauskohtana mieleen tulee, että Suomessa tehtiin 1800-luvulla seteleistä väärennöksiä käsin piirtämällä, ja nämä väärennökset näyttivät niin primitiivisiltä ja joskus suorastaan irvokkailta, että on vaikea uskoa kenenkään hyväksyneen niitä valtion rahana edes huonossa valaistuksessa. Kansallismuseon kokoelmista olevista kappaleista on kuitenkin suuri osa viranomaisten aikanaan rahojen käyttäjiltä takavarikoimia.

Uskontoa ja rahaa käsittelevän julkaisuprojektin alullepanijoihin kuuluva Svein H. Gullbekk sivuaa kirjoituksessaan ”Scandinavian women in search of salvation. Women’s use of money in religion and devotional practice” numismaattista sukupuolentutkimusta. Lähtökohtana hänellä on sukupuolten erottelu keskiajan kirkkoissa: naiset olivat pohjoispuolella ja miehet etelässä. Sukupuolijako heijastuu mm. siinä, että kirkkokaivauksissa esiintyy helmiä (*beads*) erityisesti naisten puolella. Rahoja on kummallakin puolella, eteläpuolella tosin enemmän, joten siitä ei yksinään voi tehdä mitään kovin selviä päätelmiä.

Frida Ehrnstenin kirjoitus ”A cheap salvation? Post-Reformation offerings in Finnish churches” päättää kirjan. Otsikon alkukysymys vaikuttaa hieman oudolta, mutta se heijastaa toimittajien valitsemaa käytäntöä. Itse kirjoitus kuuluu kuitenkin julkaisun parhaimpiin, sillä siinä ei ole kyse pelkästään arkeologiasta tai numismatiikasta, vaan Ehrnsten hallitsee myös historiallisen ajan lähteet ja tutkimuskirjallisuuden. Kirjoituksen aineistona ovat Suomen kirkkojen kes-

kiaikaa myöhemmät rahalöydöt, joihin Kansallismuseossa aikanaan suhtauduttiin väheksyvästi, kun vain keskiajan rahoja pidettiin kiinnostavina.

Julkaisun ulkoasu on hyvin miellyttävä. Kansikuvana on roomalainen raha, johon on kuvattu rahan henkilöitymä Moneta, naishahmo, jolla on käsissään vaaka ja runsaudensarvi.

Kirjoittaja on numismatiikan dosentti.
tuukka.talvio@pp.inet.fi